

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ И ФИНАНСОВИЯ АНАЛИЗ ПРИ ОЦЕНКА НА ПЛАТЕЖОСПОСОБНОСТТА НА ОДОБРЕНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОПЕРАТОРИ

Гл. ас. д-р Момчил Антов¹

Ас. д-р Красимир Кулчев²

*Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов,
катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност”*

Увод

В съвременните условия провежданата в световен мащаб митническа политика е силно подвластна на промените в общественоеикономическите и политическите условия, като все по-осезаем превес имат защитната и икономическата функция на митническия контрол за сметка на фискалната. Една от основните цели на митнически контрол е да улеснява международния стоков обмен, да гарантира неговата сигурност и да защитава потребителските и икономическите интереси на обществото. Отчитайки новите тенденции в развитието на митническия контрол, може да се каже, че сме свидетели на една своеобразна *еволуция на митническите процедури*, насочена към намаляване на административната тежест върху коректните и лоялни към митническите администрации икономически оператори. В отговор на това през 2003 г. Европейският съюз се присъединява към **Международната конвенция за опростяване и уеднаквяване на митническите процедури** (Конвенцията Киото³) като една обща договаряща страна. Вследствие на този акт опростените митнически процедури намират трайно и все по-широко приложение в рамките на Общността. Приложението им е правно уредено в общо-европейското митническо законодателство⁴, с

---

¹ Гл. ас. д-р Момчил Антов: Увод, т. 1, т. 2, т. 3, Заключение.

² Ас. д-р Красимир Кулчев: т. 4.

³ Вж. Kyoto Convention, International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures. World customs organization. Ревизирана на 26 юни 1999 г. в Брюксел с Протокол за нейното изменение.

⁴ Има се предвид действащите в момента РЕГЛАМЕНТ (ЕИО) № 2913/92 относно създаване на Митнически кодекс на Общността // OJ L 302, 19.10.1992, р. 1-50

което недвусмислено се потвърждава позицията на Европейската комисия за осъществяването и развитието в страните–членки на адаптивен спрямо съвременните предизвикателства митнически контрол.

В световната практика, като един от начините за допускане до опростени митнически процедури, с най-висока степен на сигурност за митническата контролна система и с най-големи ползи за предприятията се разглежда статутът на т.нар. „**Одобрен икономически оператор**” (АЕО – Authorized Economic Operator). Предоставянето му от страна на митническите органи подобрява изпълнението на възложените им функции и управлението на рисковете, свързани с митническите процеси. В резултат на това се освобождават контролни ресурси, насочвани към по-високо рисковите икономически оператори. По своя характер статутът АЕО обединява възможностите за приложение на всички опростени митнически процедури от страна на икономическите оператори и изграждането на надеждни международни вериги за доставки на стоки.

Статутът АЕО е въведен в действие в страните–членки на ЕС през 2008 г. и стои в основата на търсенето на баланс между непрекъснатото нарастващите изисквания към митническите администрации по отношение на сигурността и безопасността на международната търговия и желанието на търговците за лесно и бързо митническо оформяне на техните стоки. Отчитайки значението на статута, е необходимо задълбочено изследване на същността, съдържанието, технологията и проблемите на обхващащите го митнически контролни механизми с оглед подобряване на тяхната надеждност и ефективност. Като основен обект на митническия контрол в рамките на статута АЕО може да се посочи изпълнението на законоустановените критерии за неговото предоставяне на икономическите оператори: *подходящо документиране на изпълнението на митническите изисквания, задоволителна система за управление на търговската и транспортната документация, подходящи стандарти за сигурност и безопасност и доказана финансова платежоспособност*. Изпълнението на първите три критерия подлежи на установяване посредством общоприетите в областта на митническия контрол документални и материални проверки и те не следва да се разглеждат като предизвикателство за митническите органи. Различна е обаче ситуацията с критерия за **наличието на финансова платежоспособност** от страна на икономическите оператори, тъй като предвиде-

---

и РЕГЛАМЕНТ № 2454/93 за прилагане на Митническия кодекс на Общността // L ОВ. бр.253 от 11.10.1993, както и новоприетият РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 952/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 9 октомври 2013 година за създаване на Митнически кодекс на Съюза // ОВ L 269, 10.10.2013.

ните за него контролни механизми излизат извън сферата на конвенционалния митнически контрол. На практика при проверката на платежоспособността приоритетно приложение намира финансовият анализ, който може да се определи като *недостатъчно използван способ в митническата теория и практика*. Това от своя страна налага необходимостта от изследване на неговите особености и на конкретното му проявление в рамките на митническия контрол върху лицата със статут АЕО. Критерият има водещо значение по отношение проявлението на фискалната функция на митническия контрол, като най-общо казано се свързва с възможността на Одобрените икономическите оператори да изплащат задълженията си, вкл. и тези към митницата. Погледнато от тази позиция и отчитайки реализирания оборот в размер на около 5,5 млрд. лв. за 2014 г.⁵ от 18 икономически оператори със статут АЕО у нас, то платежоспособността им следва да се разглежда като важен обект на контрол от страна на митническите органи.

Критерият „Доказана финансова платежоспособност”, като един от четирите критерия, разглеждани при сертифициране на икономическите оператори по статут АЕО, има значителна тежест и неговото по-обстойно разглеждане не би трябвало да се подценява. Необходимо е да се подчертае, че сертификатът АЕО се издава за бъдещ период и той трябва да гарантира с разумна степен на сигурност платежоспособността на икономическите оператори през следващия минимално установен от законодателството тригодишен период. Тези гаранции би следвало да са резултат от детайлно изследване на платежоспособността на икономическите оператори, т.е. от задълбочен и целесъобразен анализ. В обхвата на аналитичните разчети би трябвало да са включени процедури по установяване на съществени проблеми с разплащанията в миналото и прогнозиране на възможността за бъдещи затруднения. Чрез анализа на платежоспособността през изминал период може да се установи вероятност за затруднения и в бъдещата дейност, а изготвянето на прогноза би допълнило изследването на платежоспособността през предходния период и би повишило степента на сигурност по отношение на бъдещото функциониране на икономическите оператори.

Приложението на инструментариума на икономическия анализ, и в частност на финансовия анализ, би допринесло за по-обосновано оценяване на платежоспособността на икономическите оператори, което би

---

⁵ Данните са извлечени от публикуваните Годишни финансови отчети в Търговския регистър <<http://www.brra.bg>> на 18-те лица със статут АЕО към 01.01.2015 г. Вж. Authorized Economic Operators към ГД „Данъци и митнически съюз” на Европейската комисия <http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/eos/aeo_consultation.jsp?Lang=bg>

позволило на митническите органи да докажат с разумна степен на увереност изпълнението на разглеждания критерий при сертифициране по статута АЕО. Поради това, че теоретичните разработки по посочената проблематика са твърде недостатъчни, разглеждането ѝ в известна степен би обогатило научното познание в тази област и би имало определена практическа стойност за системата на митническия контрол.

Обект на изследване в студията е критерият „Доказана финансова платежоспособност” като част от условията за допускане и приложение от страна на икономическите оператори на опростени митнически процедури в рамките на статута АЕО.

Предмет на изследване са възможностите за разширяване на методиката за анализ на платежоспособността от гледна точка повишаване ефективността на митническия контрол върху лицата, кандидатстващи за или вече придобили статут на „Одобрени икономически оператори”.

Цел на разработката е да се изследват условията, при които се осъществява митнически контрол по отношение на критерия „Доказана финансова платежоспособност” в рамките на статута АЕО, въз основа на което да се очертаят проблемите на финансовия анализ в разглежданото направление и възможните насоки за неговото усъвършенстване.

Тезата, която се подлага на изследване и доказване, е, че разработването на разширена методика за анализ на финансовата платежоспособност на икономическите оператори ще създаде условия за повишаване ефективността на митническия контрол върху процесите по кандидатстване и приложение на статута АЕО.

За постигане на посочената цел и доказване на изведената теза се предвиждат за изпълнение следните **задачи**:

➤ **Първо.** Извеждане на основните аспекти на концепцията за статут АЕО;

➤ **Второ.** Представяне на митническите контролни процедури по отношение на критерия „Доказана финансова платежоспособност” при лицата със статут АЕО;

➤ **Трето.** Очертаване на основните проблеми, съпътстващи контролния процес при анализа на финансовата платежоспособност на лицата със статут АЕО;

➤ **Четвърто.** Предлагане на разширена методика за анализ на финансовата платежоспособност, позволяваща оптимизиране на митническия контролен процес по отношение на икономическите оператори със статут АЕО.

Настоящото изследване е свързано с наличието на определени **ограничения**:

- Разнопосочният характер на осъществяваните дейности от страна на икономическите оператори затруднява създаването на универсален модел за доказване на тяхната финансова платежоспособност. Поради това изследването се ограничава по отношение на основните му аспекти в рамките на статута АЕО, без да се разглеждат възможни специфични особености в дейността на икономическите оператори;
- Поради обобщеното разглеждане на контролните дейности в рамките на критерия „Доказана финансова платежоспособност” разработката не претендира за изчерпателност при посочването на съпътстващите ги проблеми и на мерките за тяхното преодоляване.

1. Основни аспекти на концепцията за статут Одобрени икономически оператори

Лицата със статут на Одобрени икономически оператори (АЕО) могат да се разглеждат като своеобразни привилегировани ползватели на опростени митнически процедури. Тези лица получават по-лесен достъп до митническите улеснения и преференциално третиране при изпълнението на процедури под митнически контрол на територията на целия Европейски съюз, а не само в страната-членка, в която са установени или сертифицирани като АЕО. Поради това технологията на контрола върху Одобрените икономически оператори предполага осъществяването на специфични и целенасочени контролни действия от страна на митническите органи, които да позволят достигането до приемливо ниво на увереност, че поставените пред контрола цели и задачи се изпълняват въпреки предоставените улеснения за съответните лица. Митническият контрол спрямо Одобрените икономически оператори следва да обхваща всички условия, имащи отношение към разрешаването, осъществяването, приключването и документирането на извършваните от тях външнотърговски дейности със стоки от или за трети страни. Съгласно разпоредбите на чл. 5а, параграф 2 от Митническият кодекс на Общността⁶, лицата, кандидатстващи за статут, и тези, които вече са сертифицирани, следва да покриват определени критерии за коректност и сигурност при взаимоотношенията си с митническите власти в рамките на целия ЕС. Тези критерии са:

- **подходящо документиране на изпълнението на митническите изисквания;**

---

⁶ Вж. РЕГЛАМЕНТ (ЕИО) № 2913/92 относно създаване на Митнически кодекс на Общността // OJ L 302, 19.10.1992, р. 1-50.

- **задоволителна система за управление на търговската и транспортната документация;**
- **доказана финансова платежоспособност;**
- **подходящи стандарти за сигурност и безопасност.**

Погледнато от позицията на митническите контролни органи, издаването на сертификати за статут АЕО следва да се извършва при стриктното съблюдаване на горните критерии. Формализирането на техните действия в тази част от дадено митническо производство може *съществено да наруши проявлението на фискалната, икономическата или защитната функция на митническия контрол*. На практика това означава, че неправилното сертифициране може да доведе до сериозно пренебрегване на интересите на европейските потребители, производители или търговци на стоки. Подобно пренебрегване в никакъв случай не бива да се допуска, което е и основна цел на митническите органи при осъществяването на ежедневната им контролна дейност.

Концепцията АЕО стои в основата на търсенето на баланс между непрекъснато нарастващите изисквания към митническите администрации по отношение на сигурността и безопасността на международната търговия и желанието на търговците за лесно и бързо митническо оформяне на техните стоки. Това е възможно само в случай че участващите в този процес две страни успеят да разработят и внедрят достатъчно ефективни системи за управление на риска, които да гарантират в задоволителна степен, че митническите производства ще се развиват в рамките на законово установените за целта правила⁷. Приложение намират различни форми, средства и способности на митническия контрол, част от които са типични за митническия контролен процес (например предварителните, текущи или последващи документални и материални проверки), а други се използват конкретно само при контрола върху Одобрените икономически оператори (одит на системите, одит на съответствието и финансов анализ, приложими единствено от позицията на последващия контрол). От гледна точка на настоящата разработка интерес представлява втората група, тъй като включените в нея контролни механизми имат *специфично, нехарактерно за конвенционалния митнически контрол практическо проявление*. Докато одитът може да се разглежда като цялостен процес, обхващащ определени аспекти от дейността на икономическите оператори в рамките на концепцията за статут АЕО, то финансовият анализ намира приложение единствено при

---

⁷ Вж. Ръководство за управление на риска, сигурност и специфичен контрол TAXUD 2006/1450. Европейска комисия, Генерална дирекция „Данъчно облагане и митнически съюз“, Брюксел, 29 юни 2007 г.

оценяване степента на изпълнение на третия от критериите за достъп до статута, а именно доказването на платежоспособността на икономическите оператори.

От теоретична гледна точка анализът може да се определи като *установяване на значими показатели и изследване на тяхната динамика вследствие влиянието на обуславящите ги фактори, разкриване на възможности за подобряването им и на тенденции в бъдещото им развитие*.⁸ Посредством него контролът разширява своя обхват и се повишава достоверността на получената информация, което се отразява положително и върху ефективността му. Както вече бе споменато, използването на **финансовия анализ** намира приложение при оценката на финансовото състояние и по-конкретно на платежоспособността на кандидатите за статут АЕО или при преоценката на критериите за достъп до статута на вече сертифицирани икономически оператори. Обект на този вид анализ е **финансово-счетоводна информация** за икономическия оператор и основната му цел е да се потвърди или отхвърли възможността, той да покрива задълженията си, в т.ч. и тези към митническата администрация. За да има положителен ефект, е необходимо, анализът да се основава на правилни и достоверни данни⁹, в противен случай изводите и заключенията, които правят митническите контролни органи, ще са базирани на невярна информация и няма да отразяват действителността. От тази позиция вероятността за извършването на необосновано сертифициране за статут АЕО на конкретен икономически оператор нараства с всички произтичащи от това последствия за митническата контролна система и за обществото като цяло.

2. Контролни процедури за доказване финансовата платежоспособност на лица със статут АЕО

Съгласно разпоредбите на чл. 14й от Регламент №2454/93 за прилагане на Митническият кодекс на Общността¹⁰, за целите на митническият контрол под финансова платежоспособност следва да се разбира **добро финансово състояние, което е достатъчно да се изпълнят**

---

⁸ Вж. **Колева**, Росица. Методически и приложни аспекти на анализа на финансовото състояние. В. Търново, Фабер, 2009 г., с. 12.

⁹ Вж. **Велински**, Иван. Вътрешен финансов контрол на предприятието. София, Апис-Ромил Колев, 2002 г., с. 84.

¹⁰ Вж. РЕГЛАМЕНТ №2454/93 за прилагане на Митническият кодекс на Общността // OJ L 253, 11.10.1993.

задълженията на икономическите оператори, в т.ч. и задълженията към митническата администрация, като се отчитат съответните особености на вида бизнес дейност. Критерият се смята за изпълнен, ако платежоспособността на икономическите оператори може да бъде доказана за период, който обхваща последните три години. Ако няма натрупани данни за такъв период, то липсата на информация за финансовата история на съответните лица повишава нивото на риск за митническите органи. В подобни случаи следва да се ползват само наличните данни, вкл. междинни отчети и прогнози за приходите и разходите, които са предоставени от самите икономически оператори и утвърдени от техните ръководства¹¹. С оглед приемането на критерия за изпълнен, митническите органи изискват от икономическите оператори сами да докажат, че разполагат с достатъчно финансови ресурси, за да изплащат задълженията си.

Проверките по този критерий започват с установяване на правния статут на заявителите за сертификат АЕО и по-точно дали същите не са в производство по несъстоятелност. За целта митническите органи проверяват **актуалното състояние на лицата в Търговския регистър** и ако констатират подобен статут, извършването на по-нататъшни анализи и оценки се преустановява и те получават отказ за сертифициране като Одобрени икономически оператори. Подобна е ситуацията и с предприятия, преминали през производство по ликвидация, за да избегнат плащането на задълженията си, и започнали дейност отново под друга правна форма и търговско наименование.

Съгласно чл. 607а, ал. 1 от Търговския закон производство по несъстоятелност се открива за търговец, който е неплатежоспособен¹². Следва да се има предвид обаче, че **откриването на производство по несъстоятелност е от компетенцията на окръжния съд по седалището на търговеца** и не може да се очаква, че всяка нарушена негова способност да изплаща задълженията си води автоматично до обявяването му в несъстоятелност. Поради тази причина митническите органи анализират платежоспособността на икономическите оператори, дори и същите да не са обявени официално в несъстоятелност. Тук под внимание следва да се вземе и всякаква информация, имаща отношение към конюнктурата на пазара, в който икономическият оператор развива дейността си и особено индикаторите за рецесия в съответната област.

¹¹ Вж. TAXUD/B2/047/2011 – Rev.5. Одобрени икономически оператори – ръководство. Европейска комисия, ГД „Данъци и митнически съюз”. Брюксел, 2014 г., с. 34.

¹² Вж. ТЪРГОВСКИ закон. // Д ъ р ж а в е н вестник. 1991, бр. 48, чл. 607а, ал.1.

Подобен анализ би позволил, даването на оценка за бъдещата способност на дружеството да покрива разглеждания критерий.

Въпреки че в действащото митническо законодателство не са ясно дефинирани начините и способите за определяне на „*финансова платежоспособност*” на икономическите оператори, Европейската комисия препоръчва, митническите органи да разглеждат два основни финансови показателя¹³:

- **Нетната стойност на краткотрайните активи.** Показателят се изчислява, като от краткотрайните активи бъдат извадени краткосрочните задължения на икономическия оператор;
- **Нетната стойност на активите.** Определя се, като от сумата на всички активи, които притежава даден икономически оператор, бъде извадена стойността на всички задължения.

Митническите органи определят нетната стойност на активите за последните три години, за да изведат всички съществени тенденции в развитието на икономическия оператор, както и да проучат причините за всички настъпили промени. Все пак по отношение и на двата показателя от приоритетно значение е проверката, дали те **нямат отрицателна стойност** към настоящия момент. Ако анализът покаже такава стойност, икономическият оператор следва да докаже, че тя има временен характер и може да бъде покрита в краткосрочен план. В противен случай се приема, че той не покрива изискването за финансова платежоспособност и не следва да му бъдат предоставени митнически улеснения в рамките на статута Одобрен икономически оператор.

Като източници на информация за извършването на горния анализ се използват данни от **публикуваните годишни финансови отчети** (ГФО) на икономическите оператори и по-конкретно тези от счетоводните им баланси. Следва да се има предвид, че полезността на анализа е в пряка зависимост от **пълнотата и достоверността на използваната информация**. Като атестат за качеството на използваната информация може да се приеме наличието на заверени одиторски доклади от дипломирани експерт-счетоводители, отнасящи се до ГФО на съответните икономически оператори. Следва да се има предвид обаче, че не всички икономически оператори подлежат на финансов одит, поради което подобно изискване не може да се абсолютизира. Въпреки че използването на достоверна информация води до намаляване на риска от генериране на неверни изводи и вземането въз основа на нея на грешни

---

¹³ Вж. TAXUD/B2/047/2011 – Rev.5. Одобрени икономически оператори – ръководство. Европейска комисия, ГД „Данъци и митнически съюз”. Брюксел, 2014 г., с. 34.

решения, то в подобни случаи митническите органи следва да се доверят на ръководствата на икономическите оператори и да използват предоставените им от тях данни. Като продължение на извършваните от митническите органи аналитични процедури, с оглед по-точното определяне на величините на факторите, участващи в изчисляването на посочените показатели, те могат да обработват и *алтернативна информация*, набавяна от други източници. Това могат да бъдат¹⁴:

- документи за заплатени митнически и всякакви други задължения, данъци или такси, начислявани върху или във връзка с осъществяваната външнотърговска дейност от страна на икономическия оператор през последните три години;
- проекти на счетоводни отчети или прогнози за приходите и разходите, одобрени от ръководството на икономическия оператор;
- икономическа обосновка на заявителя, когато той се финансира чрез заем от финансова институция, и потвърдението за условията по заема от тази институция;
- заключения на агенции за кредитен рейтинг или асоциации за защита на кредиторите;
- становища от Националната агенция за приходите (НАП) за финансови нередности или неуредени публични задължения от страна на икономическия оператор;
- всякаква друга информация, която икономическият оператор може да предостави в подкрепа на твърдението си, че е платежоспособен.

Особено внимание следва да се обърне на онези икономически оператори, които използват в дейността си временни митнически режими с отложено плащане¹⁵. Изхождайки от особеностите на тези режими, се предполага, че техните титуляри *вече са доказали своята финансова платежоспособност* и са предоставили на митническите органи изискуемите от законодателството обезпечения за потенциалните си митнически задължения¹⁶. На практика тук митническите органи

¹⁴ Пак там, с. 34.

¹⁵ Има се предвид някои от митническите режими „Активно усъвършенстване”, „Временен внос”, „Митническо складиране”, „Обработка под митнически контрол” и „Транзит”.

¹⁶ Под „*потенциално митническо задължение*” следва да се разбира еквивалентът на задължението, което би било изискуемо за стоките под даден митнически режим, ако те бъдат поставени в същия момент под режим Допускане за свободно обращение. Вж. **Томева**, М., **Ганчева**, З., **Антоу**, М. **Валутен и митнически контрол**. В. Търново, **Фабер**, 2014, с. 145.

могат да използват вътрешни източници на информация, съдържащи данни за предишни кандидатствания от страна на икономическите оператори за използване на тези режими, както и резултатите от извършените за целта митнически проверки (от документален и/или физически характер).

Изпълнението на критерия за финансова платежоспособност следва да се разглежда като гаранция пред митническите органи, че въпреки намалените документални и фактически проверки на икономическите оператори, действията им не застрашават проявлението на фискалната функция на митническия контрол. Възможността за безпроблемно покриване на задълженията на лицата със статут АЕО се удостоверява посредством редица показатели за финансова платежоспособност. Правилният подбор на тези показатели и точното им приложение от страна на митническите органи представлява важно условие за крайната оценка по критерия.

3. Проблеми, съпътстващи контролния процес при оценката на финансовата платежоспособност на лицата със статут АЕО

За времето на своето приложение у нас статутът АЕО се свързва с проявлението на редица трудности и проблеми както за самите икономически оператори, така и за предоставящата го национална митническа администрация. Тяхното идентифициране и изследване е наложително с оглед определяне на обуславящите ги предпоставки и извеждането на тази база на адекватни мерки за усъвършенстване на митническите контролни механизми. По своя характер проблемите в рамките на извършваните от митническите органи контролни действия за установяване пригодността на даден икономически оператор към изискванията на статута АЕО могат да бъдат както от обективен, така и от субективен характер. Причина за това са особеностите в дейността на отделните икономически оператори, тяхната големина и роля в международните търговски вериги, наличните организационни и ресурсни различия между отделните митнически учреждения и др. В същото време не трябва да се подценява и наличието на редица подкритерии при всеки от основните критерии за достъп до статут АЕО, което допълнително увеличава риска от грешки и пропуски при оценяването им.

Конкретно в рамките на контролните процедури по отношение на критерия „Доказана финансова платежоспособност“, като част от

условията за достъп до статута АЕО, могат да се посочат следните основни затруднения и проблеми:

- **наличието на индивидуални особености в дейността на икономическите оператори**, свързани със сферата и предмета им на дейност, обемите на реализираните търговски потоци, броят на наетите служители, разполагаемите активи, наличните контрагенти и др. са предпоставка за съществени различия в стойностите на предложените от Европейската комисия два абсолютни показателя за доказване на финансовата платежоспособност. Така например е възможно, едно производствено предприятие да има по-голяма нетна стойност на активите, отколкото един спедитор или митнически представител. Това може да доведе до предположението, че производителят е с по-висока степен на платежоспособност, като същевременно той е затруднен да покрива задълженията си, а спедиторът или митнически представител ги погасява безпроблемно. От тази гледна точка, се налага необходимостта от комплексен подход при доказването на финансовата платежоспособност на икономическите оператори, който включва анализ на относителни показатели, елиминиращи до голяма степен посочените особености;
- **отсъствието на единна аналитична методика**, която да бъде утвърдена за използване от всички митнически администрации в ЕС. От теоретична и от практикоприложна гледна точка относно финансовата платежоспособност съществуват редица финансови показатели, изчисляването на които позволява достигането до различни изводи и интерпретации на получените резултати. Поради това двата абсолютни показателя (*нетна стойност на краткотрайните активи* и *нетна стойност на активите*) могат да се определят като крайно недостатъчни и неефективни. Това допълва необходимостта от разширяване обхвата на използваните показатели и тяхното унифициране на ниво ЕС;
- в действащото митническо законодателство **не е обърнато достатъчно внимание на технологичните аспекти на контрола по отношение оценката на финансовата платежоспособност** на икономическите оператори. Извън двата основни регламента, уреждащи в момента осъществяването на митническия контрол и надзор на територията на страните от Общността, със съществено значение по отношение на разглеждания критерий е и документът *Authorised economic*

*operators. Guidelines*¹⁷ (Одобрени икономически оператори. Ръководство). Трябва да се има предвид обаче, че той не представлява юридически обвързващ акт, а има по-скоро разяснителен характер. Неговата цел е да се осигури общо разбиране както за митническите органи, така и за икономическите оператори, а също и инструмент за улесняване на правилното прилагане на новите законови разпоредби за Одобрени икономически оператори в държавите-членки на ЕС. На практика може да се каже, че във визираната област е налице известна непълнота или дори отсъствие на конкретни указания, предназначени както за икономическите оператори, така и за митническите контролни органи. Погледнато от позицията на осъществявания у нас митнически контрол, този факт от своя страна налага необходимостта, всяка митница, натоварена с контролни процедури в рамките на статута АЕО, сама да разработва технологична документация относно неговото разрешаване и приложение, базирайки се единствено на изведените в законодателството общи принципи. Този проблем по своя характер представлява предпоставка за прилагането на различни подходи и при доказване финансовата платежоспособност на икономическите оператори, както на ниво отделни страни-членки на ЕС, така и в рамките на отделните структурни подразделения на всяка от националните им митнически администрации;

- **квалификацията на митническите служители** от звената¹⁸, ангажирани с контрола по отношение на статута АЕО, е приоритетно насочена към познаване и прилагане на митническите процедури спрямо вноса, износа и транзита на стоки от страна на икономическите оператори. В същото време към момента у нас липсват целенасочени действия за нейното повишаване конкретно в областта на финансовия анализ. Въпреки наличието на утвърдени вътрешни и международни програми за обучение и повишаване на квалификацията на служителите на митническата ни администрация, темите за Одобрените икономически оператори са недостатъчно застъ-

¹⁷ Вж. TAXUD/B2/047/2011 – Rev.5. Одобрени икономически оператори – ръководство. Европейска комисия, ГД „Данъци и митнически съюз”. Брюксел, 2014 г.

¹⁸ В Р България това са дирекциите „Последващ контрол” и „Митническо разузнаване и разследване” в Централното митническо управление на Агенция „Митници” и едноименните отдели в Териториалните митнически управления (Митници).

пени¹⁹, а участниците в тях обикновено са в малки групи. Липсата на достатъчно познания и опит в областта на финансовия анализ от тяхна страна може да окаже неблагоприятно влияние на процеса по сертифициране на даден икономически оператор като АЕО, което от своя страна да инициира защита на засегнатите му интереси по съдебен път. Освен обучението, отношение към този проблем има и придобитият практически опит от страна на българските митнически служители. Въпреки общото начало през 2008 г., към днешна дата се наблюдават съществени диспропорции в това отношение, като Р България се нарежда на едно от последните места по брой сертифицирани Одобрени икономически оператори в Общността (26-то място²⁰). На практика малкият брой лица с подобен статут (22²¹) ограничава възможността пред българската митническа администрация и нейните служители да прилагат добрите практики на останалите в Общността или дори самите те да създават такива. Комплексното проявление на този проблем с предходния засилва още повече необходимостта от внедряването на автоматизирани контролни механизми в оперативната дейност на митническата ни администрация. Така биха се избегнали не само проявите на субективизъм, но и значително да се съкрати времето за извършване на проверки и вземане на превантивни решения относно всяка развиваща се митническа процедура;

- налице е **недостатъчна информационна обезпеченост** на процеса по доказване на финансовата платежоспособност на икономическите оператори. Въпреки очертаната през последните години тенденция за информатизация на обществото ни и активната работа за внедряване на постиженията на информационните технологии и в областта на митническия контрол, към момента не съществува специализирано приложение към БИМИС²², обслужващо целенасочено контрола върху лицата със статут на Одобрени икономически оператори. Това от своя

---

¹⁹ От предвидените 130 семинари, курсове и работни срещи в рамките на програмата за обучение на служителите в Агенция „Митници“ през 2015 г. темата за Одобрените икономически оператори е застъпена само в едно обучение.

²⁰ Вж. Authorized Economic Operators към ГД „Данъци и митнически съюз“ на Европейската комисия http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/eos/aeo_consultation.jsp (последно посетен: 22.01.2015 г.)

²¹ Пак там.

²² **БИМИС** – Българска интегрирана митническа информационна система.

страна ограничава възможностите за използване на техники за автоматизирана обработка на данни при извършвания от митническите органи финансов анализ на платежоспособността на икономическите оператори. Приоритетно приложение намират широко разпространените офис приложения за обработка на данни в електронни таблици с всички свързани с това условия за ефективност и полезност.

Като обобщение на разгледаните по-горе проблеми в рамките на контролните процедури по отношение установяването на финансовата платежоспособност на икономическите оператори, може да се направи заключението, че в преобладаващата си част проявлението им има не само национален, но и общеевропейски характер. Това от своя страна налага необходимостта от разработването и въвеждането на коригиращи мерки преди всичко на ниво ГД „Данъци и митнически съюз” към Европейската комисия и в частност от Групата АЕО. Разбира се, националните особености също следва да бъдат отчетени, тъй като различията между отделните страни-членки на ЕС по отношение на приложимото законодателство предполагат въвеждането и на национални мерки за разрешаване на възникващите проблеми.

4. Аналитични процедури при доказване на финансовата платежоспособност на Одобрените икономически оператори

Решения на посочените в предходния параграф проблеми може да се търсят чрез разработването на аналитична методика, при която влиянието на индивидуалните особености в дейността на икономическите оператори е сведено до минимум. Методиката трябва да предоставя възможност за вграждане в софтуерни приложения и нейното своевременно използване от митническите служители след повишаване на тяхната квалификация в точно определени насоки. Особено значение има разработването на система от показатели, чрез които ще се формира оценката на платежоспособността. Препоръчваните от Европейската комисия два основни показателя не **доказват в достатъчна степен платежоспособността** на Одобрените икономически оператори. Основанията за това твърдение са следните:

- *по отношение на първия показател*, чрез положителната **нетна стойност на краткотрайните активи** (разликата между краткотрайните активи и краткосрочните задължения на предприятието) се

установява единствено наличието на **оборотен капитал**. Напълно възможно е обаче, дори и при нарастване на оборотния капитал през предвидените от законодателството три последователни години да съществуват затруднения при разплащанията. Така например бавно ликвидните краткотрайни активи (материални запаси и просрочени вземания) могат да имат преобладаващ относителен дял в сумата на краткотрайните активи;

■ *по отношение на втория показател*, положителната **нетна стойност на активите**, определена като разлика между сумата на всички активи и стойността на всички задължения показва единствено наличието на **собствен капитал** ($СК > 0$). Тази информация обаче съществува в готов вид в счетоводния баланс и на практика не се налага нейното допълнително изчисляване. Освен това собственият капитал може да е положителна величина, но предприятието на практика да е загубило икономическата си самостоятелност (възможно е, относителният дял на всички задължения да е многократно по-голям от дела на собствения капитал).

Както е видно от представените по-горе съждения, конкретен икономически оператор може да отговаря на препоръките на Европейската комисия и по **двата основни абсолютни показателя**, но въпреки това **неговата платежоспособност да не е доказана**. Във финансовия анализ се извършват подобни съпоставки, но те са значително повече на брой²³ и се използват само за най-обща (начална) оценка на финансовото състояние на предприятията. При част от тези съпоставки собственият капитал се сравнява с нетекущите (дълготрайните) активи и общите задължения, след което се преминава към **анализ на ключови балансови съотношения – изчисляват се основни коефициенти, които по своята същност са относителни показатели**. Дори финансовото състояние на предприятието да се оценява чрез шест „условия за финансова устойчивост”, базирани на абсолютни показатели, тези условия се считат за „крайно недостатъчни”²⁴. Поради това **препоръчваните от Европейската комисия два основни абсолютни показателя могат да се определят като обща оценка на платежоспособността на икономическите оператори. Общата оценка обаче следва да бъде допълнена (разширена) с анализ на относителни показатели, което да бъде част от методика за анализ на платежоспособността на икономическите оператори.**

²³ Вж. Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р. Анализ на индустриалния бизнес. В. Търново, Фабер, 2013, с. 226 – 227.

²⁴ Тодоров, Л. Съвременни модели за оценка на бизнеса. София, Нова звезда, 2014, с. 215 – 219.

Изследването на положителните нетни стойности на краткотрайните активи и на общите активи не дава категоричен отговор на въпроса: имал ли е икономическият оператор проблеми с платежоспособността през изминалия период, за който е сертифициран по статута АЕО? Освен това **чрез тези два абсолютни показателя не се отговаря на много по-важния въпрос – платежоспособен ли ще бъде икономическият оператор през следващия тригодишен период на сертифициране?** С разработването на подходяща методиката за анализ на платежоспособността може да се отговори не само на тези въпроси, но биха могли да се открият и причините за промяна в платежоспособността.

Следователно препоръчваните от Европейската комисия два основни абсолютни показателя не би трябвало да се приемат като достатъчни условия (гаранции) за бъдещо погасяване на задълженията на икономическите оператори, в т.ч. и задълженията към митническата администрация, а като начало на по-детайлно изследване, с което се цели доказване на миналата и бъдещата платежоспособност на конкретен икономически оператор. **Настоящите изисквания в рамките на критерия „Доказана финансова платежоспособност” могат да се характеризират като силно занижени, поради което рискът от извършването на необосновано сертифициране за статут АЕО е напълно реален.** Досегашният подход за доказване на платежоспособността свидетелства за **подценяване на този критерий** при сертифицирането по статут АЕО. **Митническата администрация, издаваща сертификата АЕО, би трябвало да гарантира пред обществото с много по-висока степен на сигурност, че икономическият оператор е платежоспособен не само към датата на издаване на сертификата, но и в обозримото бъдеще (следващият тригодишен период, за който е валиден сертификата АЕО).** Необходимостта от по-аргументирано доказване на платежоспособността е породена и от факта, че **сертификатът АЕО повишава имиджа на икономическия оператор.**

Както беше посочено, доказването на платежоспособността е свързано с разработването и прилагането на съответна методика за анализ. **Усъвършенстването на анализа на платежоспособността при издаването на сертификат АЕО би подсилило фискалната функция на митническия контрол,** тъй като използването на надеждна методика е предпоставка за получаването на ранен предупредителен сигнал за възможни проблеми на конкретен икономически оператор при неговите бъдещи разплащания. **При разработването на методиката за анализ на платежоспособността на икономическите оператори следва да се приложи цялостен подход, концентриран върху използването на система от относителни показатели в три насоки:**

– **първа насока** – *формиране на интегрален показател за платежоспособност на икономическите оператори*. Анализът в тази насока предоставя възможността за получаването на по-ясна картина за платежоспособността на конкретен икономически оператор през *изминалия период на сертифициране*;

– **втора насока** – *изчисляване на интегрален показател, чрез който се определя вероятността за фалит на икономическите оператори*. Изчисляването му е необходимо, за да се повиши степента на сигурност по отношение функционирането на предприятието през *следващия период на сертифициране*;

– **трета насока** – *изследване на конкретните показатели*, използвани при формирането на двата интегрални показателя.

Предимство на предлаганите два интегрални показателя е това, че представляват обобщен израз на няколко конкретни финансови показателя, което *намалжава вероятността, резултатите от анализа да се повлияят от манипулиране на финансовите отчети*²⁵. Изследването на конкретните показатели допринася за характеризирането на платежоспособността и вероятността от фалит от различни гледни точки.

Във връзка с намаляването на риска от необосновано сертифициране на икономическите оператори, съобразно критерия „Доказана платежоспособност”, се откроява *необходимостта от задълбочено и целенасочено използване на инструментариума на икономическия анализ и в частност на финансовия анализ*. Прилагането на адекватен аналитичен инструментариум от своя страна се предопределя от целите на анализа, като по отношение на **първата насока (формиране на интегрален показател за платежоспособност на икономическите оператори)** са подходящи *методите за изготвяне на комплексни оценки*. Преимуществото им се състои във възможността за извършване на сравнителен анализ по множество показатели, различаващи се по използваните измерители и по начин на интерпретация при еднаква посока на изменение. В тази група попадат: таксонометрически метод; метод на сумите; метод на геометричните средни; метод на коефициентите и метод на разстоянията²⁶. Сравненията могат да се извършват на базата на абсолютни и относителни показатели, но значително по-голяма тежест се придава на съпоставките, изготвени с помощта на относителни показатели²⁷.

²⁵ Вж. Тодоров, Л. Цит. съч., с. 202.

²⁶ Вж. Баканов, М., Шеремет, А. Теория економического анализа. Москва, Финансы и статистика, 1995, с. 141–147.

²⁷ Вж. Ковалев, В., Волкова, О. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Москва, Проспект, 2002, с. 408

Таксонометрическият метод е един от най-често използваните методи²⁸ за изготвяне на комплексни оценки²⁹. За целите на настоящото изследване той е използван за оценяване на най-големия икономически оператор със статут АЕО у нас – „Аурубис България” АД, гр. Пирдоп. Аналитичните процедури за доказване на платежоспособността на икономическия оператор са извършени в следния технологичен ред:

Етап 1. Съставя се матрица „X”, в която n на брой години³⁰ участват с t на брой показатели. При формирането на интегралния показател за платежоспособност е необходимо да се включат конкретни относителни показатели, които отразяват основни аспекти на финансовото състояние:

- **коэффициент на обща ликвидност (Кол)**, изчислен като отношение между текущите активи и текущите задължения;
- **коэффициент на платежоспособност (Кпл)**, който е отношение между собствения капитал и задълженията;
- **коэффициент на покритие на лихвите (Пл)**, даващ представа за възможността на предприятието да изплаща разходите за лихви от величината на брутната печалба (отношение между брутната печалба и разходите за лихви);
- **коэффициент на обрщаемост на текущите активи (Ко)**, изчислен като отношение между нетните приходи от продажби и текущите активи;
- **рентабилност на собствения капитал (Рск)**, която представлява процентно отношение между нетната печалба и собствения капитал.

Стойностите на посочените относителни показатели са получени след обработването на данните в абсолютно изражение от Таблица 1³¹ и

²⁸ Вж. Пак там, с. 50 – 51.

²⁹ За анализ на платежоспособността могат да се използват и някои методи за комплексно оценяване на конкурентоспособността на бизнеса. Вж. Колева, Р., Цанова, Ст., Кушева, Г. Анализ на конкурентоспособността на хотелиерския бизнес. // Алманах „Научни изследвания”. СА Д. А. Ценов – Свищов, 19, 2013, с. 75 – 84.

³⁰ В оригиналния вариант на таксонометрическият метод матрица „X” се съставя, като се подбират n на брой предприятия, които се сравняват по t на брой показатели. Това е така, защото методът се използва най-вече при рейтингово оценяване на финансовото състояние на няколко предприятия или при съпоставяне резултатите на еднородни обекти в рамките на конкретно предприятие. В настоящото изследване се сравняват четири последователни години: 2011 г. – годината, предхождаща първия одит на „Аурубис България” АД с цел сертифициране като АЕО; 2014 г. – годината, предхождаща втория одит на икономическия оператор и двете междинни години (2012 г. и 2013 г.).

³¹ Източник: <<http://brra.bg>> Последно достъпен: 18.12.2015 г.

са представени в матрица „X” (вж. Таблица 2), в която за всяка от четирите години са изчислени пет на брой показатели.

Таблица 1.

Входящи информация за установяване платежоспособността на „Аурубис България” АД

Показатели (хил. лв.)	Символи	Години			
		2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Текущи активи	ТА	1051593	843354	844834	1006026
Текущи задължения	ТЗ	543877	322452	392732	551822
Сума на активите	А	1471681	1267997	1239348	1381873
Задължения	З	701022	349867	413053	573925
Собствен капитал	СК	770659	918130	826295	807948
Печалба преди лихви и данъци	Пч	387555	214729	46365	170822
Нетна печалба	Нпч	226275	201090	37908	119576
Неразпределена печалба	Пч _{нер}	478272	620737	521635	523951
Приходи от продажби	НПр	4671931	4317836	4443791	4131798
Разходи за лихви	Л	10947	8445	7544	1017

Еман 2. Матрицата „X” се заменя с матрица „Н”. Членовете на матрицата „Н” се намират, като разликата между равнището на всеки показател (за всяка година) от матрица „X” и средната величина на съответния показател ($\bar{x}$) се отнесе към средно квадратично отклонение на съответния показател (σ). Средните величини и средните квадратични отклонения на показателите са изчислени в Таблица 2, а новата матрица „Н” е обособена в Таблица 3.

Таблица 2.

Стойности на конкретните показатели, включени при формирането на интегралния показател за платежоспособност

Показатели	Матрица „X”					
	Години				$\bar{x}$	σ
	2011	2012	2013	2014		
1. Кол	1,93	2,62	2,15	1,82	2,13	0,30
2. Кпл	1,10	2,62	2,00	1,41	1,78	0,58
3. Пл	35,40	25,43	6,15	167,97	58,74	63,94
4. Ко	4,44	5,12	5,26	4,11	4,73	0,48
5. Рск	29,36	21,90	4,59	14,80	17,66	9,14

Етап 3. *Формира се комбинация от данни за година – еталон* (Ет. – идеално състояние на платежоспособността) – подбират се оптималните резултати на предприятието за всеки конкретен показател. В противовес на идеалното състояние са подредени най-неблагоприятните равнища на показателите и е обособено *състояние на платежоспособност, което е максимално отдалечено от еталона* – Макс. (вж. табл. 3). При наличие на такова състояние може да се изчисли разстоянието до най-неблагоприятната комбинация от показатели, характеризираща платежоспособността на изследвания икономически оператор. На тази база е разработена скала на разстоянията, чрез която се получава по-пълна информация за платежоспособността на икономическия оператор.

Таблица 3.

Преобразувани стойности на конкретните показатели

Показатели	Матрица „Н”					
	Години				Макс.	Ет.
	2011	2012	2013	2014		
0	1	2	3	4	5	6
1. Кол	-0,65	1,60	0,07	-1,01	-1,01	1,60
2. Кпл	-1,17	1,44	0,37	-0,64	-1,17	1,44
3. Пл	-0,36	-0,52	-0,82	1,71	-0,82	1,71
4. Ко	-0,61	0,82	1,11	-1,32	-1,32	1,11
5. Рск	1,28	0,46	-1,43	-0,31	-1,43	1,28

Етап 4. *Извършват се допълнителни изчисления по метода на най-малките квадрати.* За всеки от показателите се пресмятат повдигнатите на степен втора разлики между техните преобразувани стойности по години и преобразуваните стойности на еталонната година (вж. табл. 4). Същото е направено и по отношение на годината с максимална отдалеченост от еталона. Сумите на тези разлики (разстояния) дават представа за отдалечеността на платежоспособността за всяка година от платежоспособността на еталонната година. Платежоспособността на икономическия оператор е била най-висока през годината с *минимална сума на разстоянията* до годината – еталон.

Етап 5. *Разработване на скала на разстоянията от еталонната платежоспособност.* В зависимост от сумите на разстоянията на всяка година от годината – еталон и позиционирането им на скалата, се съставят и съответните оценки по отношение на платежоспособността. Предлагащата скала е петстепенна – с два позитивни, един неутрален и два негативни интервала. Всяка година може да получи една от пет възможни оценки. Оценката е благоприятна (много добра или добра) в

Таблица 4.

Разстояния на преобразуваните стойности на конкретните показатели до преобразуваните стойности на годината – еталон

Показатели	Години				Макс.
	2011	2012	2013	2014	
1. Кол	5,04	0,00	2,34	6,81	6,81
2. Кпл	6,82	0,00	1,14	4,34	6,82
3. Пл	4,30	4,97	6,41	0,00	6,41
4. Ко	2,96	0,09	0,00	5,89	5,89
5. Рск	0,00	0,67	7,35	2,54	7,35
Сума на разстоянията	19,12	5,72	17,24	19,57	33,27

първите два интервала, където степента на отдалеченост клони към минимума (нула). Средна оценка се получава при умерена отдалеченост от идеалното състояние. Оценката е неблагоприятна (ниска или много ниска) в последните два интервала, характеризиращи се с максимална отдалеченост от годината – еталон.

Разработването на скалата на разстоянията протича в следния технологичен ред:

а) определяне на началната точка на скалата – тя винаги е нула (това се предопределя от минималната вероятност да съществува година с оптимални равнища на всички показатели);

б) фиксиране на крайната точка на скалата – тя съвпада със сумата на разстоянията на годината с максимална отдалеченост от годината – еталон ($P_{\text{Макс}} = 33,27$);

в) изчисляване на размера на интервала на скалата (I). Получава се, като сумата на разстоянията от годината – еталон до годината с максимална отдалеченост от еталона се отнесе към броя на интервалите:

$$I = \frac{P_{\text{Макс}}}{5} = \frac{33,27}{5} = 6,65 ;$$

г) позициониране на междинните точки (Mm) на скалата:

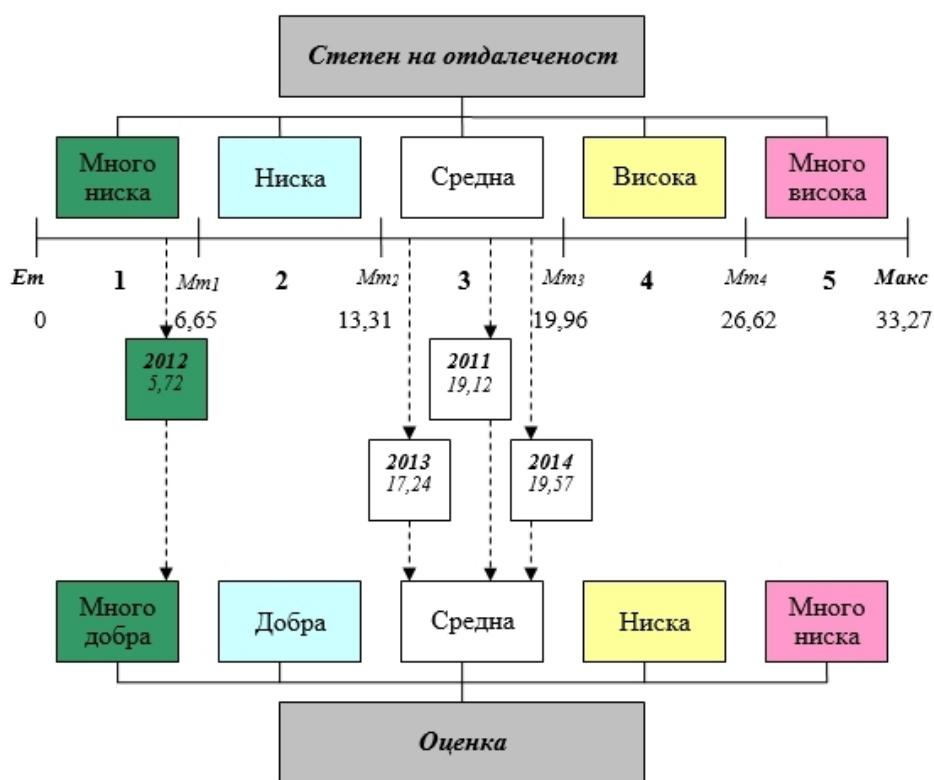
$$Mm_1 = I = 6,65; \quad Mm_2 = 2 \times I = 2 \times 6,65 = 13,31;$$

$$Mm_3 = 3 \times I = 3 \times 6,65 = 19,96; \quad Mm_4 = 4 \times I = 4 \times 6,65 = 26,62.$$

Разработената скала, позициите на платежоспособността през четирите години и съответните оценки за всеки от интервалите на скалата са представени на Фигура 1.

При съпоставянето на сумите на разстоянията се правят изводи относно промяната на платежоспособността на икономическия оператор. През 2012 г. платежоспособността на „Аурубис България” АД е най-висока (спрямо останалите три години). Тя е позиционирана в ин-

интервал 1 на скалата със сума на разстоянията 5,72 единици. Разглежданата година е единствената, попадаща в този интервал (от 0 до 6,65 единици), който се характеризира с много ниска степен на отдалеченост от годината – еталон и съответно – с много добра оценка. Платежоспособността през останалите години варира в **интервал 3**, ограничен от междинни точки 2 и 3 ($Mm_2 = 13,31$ и $Mm_3 = 19,96$). **Най-ниска е платежоспособността на икономическия оператор през 2014 г.** (спрямо останалите три години) – сумата на разстоянията (19,57) е най-отдалечена от еталонната платежоспособност. **Като положителна страна при анализа на платежоспособността на икономическия оператор се очертава отсъствието на стойности в последните два интервала на скалата, в които то би получило неблагоприятна оценка.**

Фигура 1. Скала на разстоянията от еталонната платежоспособност

При **втората насока** на анализа (изчисляване на интегрален показател, чрез който се определя вероятността от фалит на икономи-

ческите оператори) се изследва възможността за безпроблемно функциониране на предприятието през *следващия период на сертифициране* по статут АЕО. Подходящ за тази цел е „Z” – моделът на проф. Едуард Алтман, създаден през 1968 г. и актуализиран през 2004 г. от екипа на проф. Стивън Скиена. Независимо че този модел не е предвиден специално за българската практика, той дава **надеждност на прогнозата за фалит до 80 %**. Следва да се подчертае, че рискът от фалит винаги съществува и няма абсолютна гаранция за бъдещата платежоспособност на икономическия оператор. Моделът *може да допълни*³² *анализа на платежоспособността на икономическия оператор в първата насока и да повиши степенята на сигурност* при извършване на сертифицирането. Освен това *периодът, за който се изготвя прогнозата чрез „Z” – модела съвпада с периода на сертифициране на икономическите оператори – 3 години*.

„Z” – моделът има следния вид:

$$Z = X_1 \times 1.2 + X_2 \times 1.4 + X_3 \times 3.3 + X_4 \times 0.6 + X_5 \times 0.999,$$

където:

X_1 – отношение между чистия оборотен капитал (ТА–ТЗ) и сумата на активите (показател за ликвидност);

X_2 – отношение между неразпределената печалба и сумата на активите (показател за самофинансиране);

X_3 – отношение между печалбата преди лихви и данъци и сумата на активите (показател за рентабилност);

X_4 – отношение между собствения капитал и задълженията (показател за задлъжнялост);

X_5 – отношение между приходите от продажби и сумата на активите (показател за обръщаемост).

При стойност на интегралния показател $Z < 0,91$ икономическият оператор е застрашен от фалит в рамките на 2 – 3³³ години. Добро финансово здраве се наблюдава при $Z > 2,07$. В Таблица 5 са представени резултатите от приложението на „Z” – модела с данните на „Аурубис България” АД. Видно е, че през последната година (2014г.) стойността на интегралния показател Z е с най-ниска стойност (5,16). Въпреки това тази стойност е над препоръчителната стойност – 2,07 еди-

³² Вж. Тодоров, Л. Цит. съч., с. 200 – 208.

³³ Вж. Касърова, В., Димитрова, Р. Анализ на финансов отчет (научен ръкопис, депозиран в ЦНТБ, № Нд 373/2005). с. 41. Достъпен на: <http://www.eprints.nbu.bg/507/1/ANALIZ_uchebnik_2005.pdf>]; Тодоров, Л. Цит. съч., с. 201.

ници, т.е. *не се очаква фалит на икономическия оператор в рамките на следващия тригодишен период, за който той е сертифициран по статут АЕО.*

Таблица 5.

Приложение на „Z” – модела

Показатели	Стойности на показателите				Тегла	Претеглени стойности на показателите			
	2011г.	2012г.	2013г.	2014г.		2011г.	2012г.	2013г.	2014г.
X_1	0,34	0,41	0,36	0,33	1,200	0,41	0,49	0,44	0,39
X_2	0,32	0,49	0,42	0,38	1,400	0,45	0,69	0,59	0,53
X_3	0,26	0,17	0,04	0,12	3,300	0,87	0,56	0,12	0,41
X_4	1,10	2,62	2,00	1,41	0,600	0,66	1,57	1,20	0,84
X_5	3,17	3,41	3,59	2,99	0,999	3,17	3,40	3,58	2,99
Интегрален показател „Z”						5,57	6,71	5,93	5,16

По-детайлно характеризиране на платежоспособността през изминалия период на сертифициране и вероятността от фалит на икономическите оператори се извършва при анализ в третата насока (изследване на конкретните показатели, използвани при формирането на двата интегрални показателя). Шест от общо деветте³⁴ конкретни показатели се характеризират с *неблагоприятна динамика* през 2014 г. спрямо 2011 г. (вж. табл. 6). Тези промени, които се отнасят до показатели с препоръчителни стойности *не са извън установените норми*. Така например коефициентът на обща ликвидност спада с 0,11 пункта (от 1,93 на 1,82), но е в рамките на препоръчителните стойности – от 1,0 до 3,0. Този спад е резултат от нарасналата стойност на текущите задължения през 2014г. (в сравнение с 2011г.) при паралелното намаление на текущите активи.

В рамките на препоръчителните стойности също са коефициентът на платежоспособност ($K_{пл} > 1,0$) и коефициентът на покритие на лихвите ($Пл > 1,5$). Освен това коефициентът на платежоспособност се е увеличил с 0,31 пункта, а коефициентът на покритие на лихвите не само се характеризира с благоприятна динамика, но и многократно надвишава препоръчителната стойност. Това е индикатор за възможността на

³⁴ Стойностите на коефициента на платежоспособност и на X_4 съвпадат –
 $K_{пл} = X_4 = \frac{СК}{3}$.

икономическия оператор да погасява безпроблемно лихвите по задълженията си чрез реализираната печалба.

Таблица 6.

Система от конкретни показатели, използвани при формирането на двата интегрални показателя

Технологични модели	Препоръчителни стойности	2011 г.	2014 г.	Динамика	Оценка
Конкретни показатели, използвани при формиране на интегралния показател за платежоспособност на икономическия оператор през изминалия период на сертифициране					
$K_{ол} = \frac{ТА}{ТЗ}$	1,0 – 3,0	1,93	1,82	-0,11	-
$K_{пл} = \frac{СК}{З}$	> 1,0	1,10	1,41	+0,31	+
$Пл = \frac{Пч}{Л}$	> 1,5	35,4	167,97	+132,56	+
$R_{ск} = \frac{НПч}{СК} \times 100$	в динамика	29,36	14,8	-14,56	-
$K_о = \frac{НПр}{ТА}$	в динамика	4,44	4,11	-0,34	-
Конкретни показатели, използвани при формиране на интегралния показател, чрез който се определя вероятността за фалит на икономическия оператор през следващия период на сертифициране					
$X_1 = \frac{ТА-ТЗ}{А}$	в динамика	0,34	0,32	-0,02	-
$X_2 = \frac{Пч_{нер}}{А}$	в динамика	0,32	0,38	+0,05	+
$X_3 = \frac{Пч}{А}$	в динамика	0,26	0,12	-0,14	-
$X_4 = \frac{СК}{З}$	> 1,0	1,10	1,41	+0,31	+
$X_5 = \frac{НПр}{А}$	в динамика	3,17	2,99	-0,18	-

Рентабилността на собствения капитал и обращаемостта на текущите активи са по-ниски през 2014 г. в сравнение с 2011 г. Причините за намалената рентабилност следва да се търсят в едновременния спад на нетната печалба и ръста на собствен капитал. Понижената обращаемост на текущите активи се дължи на изпреварващия темп на намаление на нетните приходи от продажби на продукция (88,44 % = 4131798 хил. лв. / 4671931 хил. лв. × 100) спрямо темпа на намаление на текущите активи (95,67 % = 1006026 хил. лв. / 1051593 хил. лв. × 100).

Необходимо е да се посочи и това, че стойностите на четири от петте конкретни показателя, използвани при формиране на интегралния показател за платежоспособност, през 2014 г. са под средните стойности за изминалия период на сертифициране на икономическия оператор (вж. табл. 2). Единствено коефициентът на покритие на лихвите през 2014 г. надвишава средната стойност за периода.

Аналогичен подход на изследване може да се приложи и за конкретните показатели, използвани при формиране на интегралния показател, чрез който се определя вероятността от фалит на икономическия оператор през следващия период на сертифициране. Предимство на тази насока на анализа е открояването на конкретните показатели, довели до влошаване на платежоспособността на икономическия оператор. Обобщавайки резултатите от анализиранияте три насоки, могат да бъдат направени следните изводи:

Първо, платежоспособността на „Аурубис България“ АД *се влошава* в периода между двата одита, проведени с цел сертифицирането му като АЕО. Наблюдаваното влошаване на платежоспособността *през изминалия период* на сертифициране *не е извън допустимите граници* (през нито една от четирите изследвани години стойностите на интегралния показател за платежоспособност не попада в последните два интервала на скалата на разстоянията от еталонната платежоспособност, в които то би получило ниска или много ниска оценка);

Второ, *не са застрашени разплащанията на икономическия оператор през следващия тригодишен период* на сертифициране по статут АЕО (не се очаква фалит на икономическия оператор – стойността на интегралния показател Z , чрез който се определя вероятността от фалит, през 2014 г. е 5,16 при препоръчителната стойност над 2,07 единици);

Трето, повишаване на платежоспособността следва да се търси по отношение на *ликвидността* и *обращаемостта* на текущите активи и *рентабилността* на собствения капитал. В разглеждания случай тези насоки за подобряване на платежоспособността не трябва да се приемат като ограничения за сертифициране по статута АЕО.

Предложената аналитична методика предоставя възможност за усъвършенстване на съществуващите процедури при установяване степента на изпълнение от страна на икономическите оператори на критерия „Доказана финансова платежоспособност“ съобразно изискванията на концепцията за статут АЕО. Използването на тази методика за целите на митническия контрол в разглежданото направление би създало благоприятни условия за повишаване на неговата ефективност. Нейното

приложение е предпоставка за пряко или косвено разрешаване на някои от съпътстващите контрола трудности и проблеми:

➤ индивидуалните особености в дейността на икономическите оператори не оказват съществено влияние върху крайните резултати, тъй като те се представят чрез относителни, а не чрез абсолютни величини. Това позволява генерирането на по-точни изводи и оценки, а от тук и вземането на по-обосновани решения относно степента на изпълнение на разглеждания критерий;

➤ предложената методика може да бъде въведена в приложение без съществени затруднения като част от контролния процес във всички 9 Териториални митнически учреждения (Митници) у нас, ангажирани със статута АЕО. Причина за това е използваният централизиран подход за сертифициране от Централното митническо управление на Агенция „Митници”, в чиито компетенции е утвърждаването на приложимите в страната митнически процедури;

➤ усилията за повишаване квалификацията на митническите служители в областта на финансовия анализ могат да бъдат концентрирани в точно определени насоки, позволяващи правилното разбиране и използване на включените в предложената методика показатели, както и интерпретиране на получените крайни резултати;

➤ внедряването на предложената аналитична методика в митническата практика може да бъде осъществено посредством разработването на отделно приложение или на специализиран модул към БИМИС, посредством което би се подобрила информационната обезпеченост на сертификационния процес по статута АЕО. В подобно софтуерно решение може да се заложи изпълнението на предложените в методиката алгоритми и представянето на крайните резултати в подходящ цифров и/или графичен формат. Митническите органи единствено следва да въвеждат необходимите данни от Годишните финансови отчети на икономическите оператори и правилно да интерпретират получените резултати. По този начин се елиминират в значителна степен възможностите за допускане на технически грешки в аналитичния процес и необосновани решения.

Заклучение

Като обобщение на разгледаните в тази разработка проблеми може да се направи заключението, че в определена степен проявлението им има не само национален, но и общеевропейски характер. Като основна причина може да бъде посочена липсата на единен аналитичен

инструментариум за нуждите на контрола върху финансовата платежоспособност на лицата със статут на Одобрени икономически оператори (АЕО) в страните-членки на ЕС. Това от своя страна налага необходимостта от разработването и прилагането на коригиращи мерки първо от ГД „Данъци и митнически съюз” към Европейската комисия (в частност от групата АЕО) и след това от митническите администрации на отделните страни-членки.

Поради факта, че платежоспособността е многоаспектен обект на изучаване, не би следвало тя да бъде оценявана единствено чрез два абсолютни показателя, което налага необходимостта от прилагането на разширена система от показатели. Въпреки многообразието от показатели за изследване на финансовата платежоспособност е възможно конфигурирането на система от показатели, използването на която да позволи на митническите органи да докажат с по-висока степен на сигурност изпълнението на разглеждания критерий при сертифициране по статута АЕО. В настоящото изследване е предложена система от относителни показатели, която включва изчисляването на показатели за **ликвидност, самофинансиране, рентабилност, задлъжнялост и обращаемост**. Системата от относителни показатели дава възможност за попълно характеризирание и оценяване на платежоспособността на икономическите оператори. Тази система, съобразно присъщия на финансовия анализ комплексен подход, е приложена в три взаимно допълващи се насоки – **изготвяне на интегрален показател за платежоспособност, изчисляване на интегрален показател, чрез който се определя вероятността от фалит, и анализ на конкретните показатели**, използвани в предходните две насоки. Цялостният подход допринася за съставянето на обосновано заключение относно изпълнението на критерия „Доказана финансова платежоспособност” от страна на икономическите оператори.

В резултат на направеното изследване може да се предложи методика за анализ на платежоспособността на икономическите оператори, която да включва следните етапи:

I етап – осигуряване на необходимата информация и нейната преаналитична обработка;

II етап – обща оценка на платежоспособността на икономическите оператори чрез препоръчваните от Европейската комисия два основни абсолютни финансови показателя;

III етап – формиране на интегрален показател за платежоспособност на икономическите оператори през изминал период на сертифициране;

IV eman – изчисляване на интегрален показател, чрез който се определя вероятността за фалит на икономическите оператори;

V eman – изследване на конкретните показатели, използвани при формирането на интегралните показатели;

VI eman – съставяне на заключение, относно платежоспособността на икономическите оператори.

Така предложената методика способства за повишаване ефективността на митническия контрол по отношение на критерия „Доказана финансова платежоспособност” на Одобрените икономически оператори, като в същото време позволява цялостно автоматизиране на процеса посредством разработването на специализирано софтуерно приложение. По този начин, от една страна, може да се разреши и проблемът с квалификацията на митническите служители в областта на финансов анализ, а от друга, биха се свели до обективен минимум възможностите за допускане на грешки при приложението на критерия и вземането на неправилни решения относно предоставянето на статута.

Цитирана използвана литература

1. Баканов, М., Шеремет, А. Теория економического анализа. Москва, Финансы и статистика, 1995
2. Велински, И. Вътрешен финансов контрол на предприятието, Апис-Ромил Колев, София, 2002 г.
3. Касърова, В., Димитрова, Р. Анализ на финансов отчет (научен ръкопис, депозиран в ЦНТБ, № Нд 373/2005). Достъпен на: <http://www.eprints.nbu.bg/507/1/ANALIZ_uchebnik_2005.pdf>]
4. Ковалев, В., Волкова, О. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Москва, Проспект, 2002
5. Колева, Р., Цанова, Ст., Кушева, Г. Анализ на конкурентоспособността на хотелиерския бизнес. // Алманах „Научни изследвания”. СА Д. А. Ценов – Свищов, 19, 2013
6. Колева, Р. Методически и приложни аспекти на анализа на финансовото състояние, Фабер, В. Търново, 2009 г.
7. Михайлов, М., Митов, К., Колева Р. Анализ на индустриалния бизнес. В. Търново, Фабер, 2013
8. РЕГЛАМЕНТ (ЕИО) № 2913/92 относно създаване на Митнически кодекс на Общността // OJ L 302, 19.10.1992
9. РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 952/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 9 октомври 2013 година за създаване на Митнически кодекс на Съюза // OBL 269, 10.10.2013

10. РЕГЛАМЕНТ № 2454/93 за прилагане на Митническият кодекс на Общността // ЛОВ. бр. 253 от 11.10. 1993
11. Ръководство за управление на риска, сигурност и специфичен контрол TAXUD 2006/1450. Европейска комисия, Генерална дирекция „Данъчно облагане и митнически съюз”, Брюксел, 29 юни 2007 г.
12. Тодоров, Л. Съвременни модели за оценка на бизнеса. София, Нова звезда, 2014
13. Томева, М., Ганчева, З., Антоу, М. Валутен и митнически контрол. В. Търново, Фабер, 2015
14. ТЪРГОВСКИ закон. // Д ъ р ж а в е н вестник. 1991, бр. 48.
15. TAXUD/B2/047/2011 – Rev. 5. Одобрени икономически оператори – ръководство. Европейска комисия, ГД „Данъци и митнически съюз”. Брюксел, 2014 г.
16. Kioto Convention, International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures. World customs organization.
17. http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/eos/aeo_consultation.jsp
18. <http://www.brra.bg>
19. <http://www.customs.bg>

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ И ФИНАНСОВИЯ АНАЛИЗ ПРИ ОЦЕНКА НА ПЛАТЕЖОСПОСОБНОСТТА НА ОДОБРЕНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОПЕРАТОРИ

Гл. ас. д-р Момчил Антов
Ас. д-р Красимир Кулчев

Резюме

Съвременните тенденции в развитието на митническия контрол са свързани с разработването и внедряването на нови контролни процедури, позволяващи едновременно ефективно проявление на неговите основни функции – фискална, икономическа и защитна. Целта е постигането на баланс между непрекъснато нарастващите изисквания към митническите администрации по отношение на сигурността и безопасността на международната търговия и желанието на търговците за лесно и бързо митническо оформяне на техните стоки. Във връзка с това водеща роля имат т.нар. „опростени митнически процедури” и в частност статутът „Одобрен икономически оператор”. Приложението му е свързано с определени изисквания (условия), които трябва да бъдат покрити от страна на лицата, желаещи да получат достъп до конкретни улеснения в хода на обхващащите дейността им митнически производства. Това налага необходимостта от наличието на контролни механизми, позволяващи удостоверяване степента на покритие на тези изисквания.

От позицията на митническия контрол проверките по отношение на критерия за финансова платежоспособност излизат извън рамките на конвенционалното му приложение, което е причина за наличието на някои трудности при тяхното осъществяване. Приоритетно приложение тук намира финансовият анализ, но към момента в митническата ни администрация няма разработена единна аналитична методика, позволяваща достигането до по-точни и конкретни изводи и оценки. В настоящата разработка се разглеждат особеностите на митническия контрол по отношение на посочения критерий и се предлагат два аналитични подхода, позволяващи извършването на по-прецизни изследвания на финансовата платежоспособност на лицата със статут на „Одобрени икономически оператори”. Това са изготвяне на комплексни оценки и анализ на индивидуални коефициенти.

Ключови думи: митница, контрол, опростени процедури, финансов анализ, платежоспособност.

JEL: M49.

IMPROVEMENT OF CUSTOMS CONTROL IN THE ANALYSIS OF FINANCIAL SOLVENCY OF AUTHORIZED ECONOMIC OPERATORS

Head assistant Momchil Antov, PhD
Assistant Krasimir Kulchev, PhD

ABSTRACT

Modern trends in customs control were related to the development and implementation of new control procedures allowing both effective manifestation of its basic functions - fiscal, economic and defense. The aim is to achieve a balance between the ever-increasing requirements for customs administrations in terms of security and safety of international trade and the willingness of retailers for easy and quick clearance of their goods. In this connection, a so-called „Simplified customs procedures” and in particular the status of „Authorized Economic Operator”. Its use is associated with certain requirements (conditions) that must be met by those wishing to gain access to specific facilities in the course of covering the activities of their customs procedures. This necessitates the need for controls, allowing authentication extent of these requirements.

From the standpoint of customs control checks on the criteria for financial solvency go beyond the conventional application, which is the reason for the existence of some difficulties in their implementation. Priority application here is the financial analysis, but at the moment in our customs administration has not developed a unified analytical methodology for arriving at a more accurate and specific conclusions and assessments. In this paper are considered peculiarities of the customs control of the said criteria and offer two analytical approaches allowing the more precise studies on the financial solvency of the persons with the status of „Authorized economic operators”. These are preparing comprehensive assessment and analysis of individual factors.

Key words – customs, control, simplified procedures, financial analysis, solvency.

JEL: M49.

Съдържание

Увод	207
1. Основни аспекти на концепцията за статут Одобрени икономически оператори	211
2. Контролни процедури за доказване финансовата платежоспособност на лица със статут АЕО	213
3. Проблеми, съпътстващи контролния процес при оценката на финансовата платежоспособност на лицата със статут АЕО	217
4. Аналитични процедури при доказване на финансовата платежоспособност на Одобрените икономически оператори	221
Заклучение	234
Цитирана и използвана литература	236
Резюме	238
Abstract	239

СЪДЪРЖАНИЕ

Терзиев, В. Приложение на социалното програмиране в регулирането на развитието: ефективни политики чрез насърчаване на социалната активност на човешкия ресурс.....	7
Горанова, П., Василева С. Емпирично изследване на синергичния ефект между елементите на интегрираните маркетингови комуникации	93
Трифенова, С. Оценка на факторното влияние на задлъжнялостта и платежоспособността върху ефективността на предприятията	135
Ангов, М., Кулчев, К. Усъвършенстване на митническия контрол и финансовия анализ при оценка на платежоспособността на Одобрените икономически оператори	207
Перков, В. Класификация на европейските държави според степента на развитие на електронната търговия от типа „Бизнес към бизнес”	241
Динков, М. Burnout – синдром на професионално изчерпване или синдром на съвременния служител	279

TABLE OF CONTENTS

Terziev, V. Application of social programming in regulating the development: Effective policies through encouraging human resource social activities	7
Goranova, P., Vasileva, S. Empirical study of the synergistic effect between the elements of integrated marketing communications	93
Trifonova, S. Estimation of the factor impact of indebtedness and solvency on enterprises efficiency	135
Antov, M., Kulchev, K. Improvement of customs control in the analysis of financial solvency of authorized economic operators	207
Perkov, V. The European countries classification based on the level of their Business-to-business e-commerce development.....	241
Dinkov, M. BURNOUT – a professional exhaustion syndrome or a modern employee syndrome.....	279

Годишник на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” № 2
www.uni-svishtov.bg/godishnik

Редакционен съвет

Проф. д-р Маргарита Богданова – главен редактор
Проф. д-р ик.н. Васил Меразчиев
Проф. д-р Емилиян Тананеев
Доц. д-р Веселин Попов
Доц. д-р Жельо Вълчев
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Пенка Горанова
Доц. д-р Пламен Петков

Стилов редактор

Анка Танева

Английски превод

Ст. преп. Лиляна Атанасова

Международен съвет на изданието

Проф. д-р Весела Радович – Белградски университет (Република Сърбия)
Проф. д-р Роберт Димитровски – МИТ Университет, Скопие
(Република Македония)
Проф. д-р Майя Шенфилд – Технически университет, Рига (Латвия)
Проф. д-р кин Сергей Чернов – Новосибирски държавен технически
университет (Русия)

Всички материали се приемат под условие, че авторът не ги публикува на друго място. Той носи отговорност за прецизността и достоверността на своите тези и на изнесената информация.

Начин на цитиране: Годишник/СА „Д. А. Ценов”

За контакти:

Проф. д-р Маргарита Богданова – главен редактор
☎ 0631/66370, e-mail: m.bogdanova@uni-svishtov.bg
Ивелина Станева – технически секретар
☎ 0631/66364, e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

ISSN 0861-8054

Yearbook of D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
2 Em Chakarov str., 5250 Svishtov
www.uni-svishtov.bg/godishnik

Editorial Board

Prof. Margarita Bogdanova, PhD – Editor-in-Chief
Prof. Vasil Merazchiev, DSc (Econ)
Prof. Emylian Tananeev, PhD
Assoc. Prof. Veselin Popov, PhD
Assoc. Prof. Zhelyo Vatev, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, PhD
Assoc. Prof. Nikolay Ninov, PhD
Assoc. Prof. Penka Goranova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD

Copy editor

Anka Taneva

Translator

Sen. Lect. Lilyana Atanasova

International Council

Prof. Vesela Radovic, PhD – Belgrade University (Serbia)
Prof. Robert Dimitrovski, PhD – MIT University Skopje (Republic of Macedonia)
Prof. Maija Senfelde, PhD – Riga Technical University (Latvia)
Prof. Sergej Chernov, PhD – Novosibirsk State Technical University (Russia)

All materials are accepted for publication provided that their authors do not publish them elsewhere. The authors are responsible for the accuracy and reliability of their theses and the information presented.

Citation guidelines: Yearbook/D. A. Tsenov Academy of Economics

Contact persons

Prof. Margarita Bogdanova, PhD – Editor-in-Chief
☎ 0631/66370, e-mail: m.bogdanova@uni-svishtov.bg
Ivelina Staneva – Technical Secretary
☎ 0631/66364, e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

ISSN 0861-8054

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”
Свищов, ул. Ем. Чакъров, 2

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ”
Свищов, ул. Градево, 24

ГОДИШНИК
ТОМ СХІХ

Даден за печат на 26.07.2016 г.
Печатни коли 40,25; формат 16/70/100; тираж 100 бр.
Излязъл от печат на 30.08.2016 г.

ISSN 0861–8054

*Основан 1938 г. под
ръководството на доц.
д-р Иван Стефанов (по-
късно академик).*

ISSN - 0861-8054

ТОМ СХІХ

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ "Д. А. ЦЕНОВ"
СВИЩОВ

ГОДИШНИК

ТОМ СХІХ
2016

Основан през 1938 г. под ръководството на доц. д-р И. Стефанов (по-късно академик).

Изисквания при списването и издаването на Годишника на СА „Д. А. Ценов”

Списването и издаването на Годишника да се извършва при следните изисквания:

- студийните материали на:
  - нехабилитирани автори - да са в обем до 40 страници;
  - хабилитирани автори - да са в обем до 60 страници;
- студийните материали на нехабилитирани автори да са придружени с Препис-извлечение от катедрено обсъждане;
- материалът да не е публикуван в други издания, освен под формата на научни доклади;
- резюметата на представените ръкописи са до 1 стандартна страница;
- съдържание на материала;
- от 5 до 7 ключови думи;
- индекс/и по JEL класификация;
- депозираният материал се оценява от един рецензент;
- депозиране на материалите – една разпечатка (на хартиен носител). След стилова редакция се представя една разпечатка на хартиен носител и в електронен вид (CD);
- представеният ръкопис не се връща на авторите.

Техническите изисквания, на които следва да отговарят представените материали, са:

технически характеристики: Изпълнение MS Word 97-2003 (минимум); Размер на страницата А4; 29-30 реда и 60-65 удара в ред; Шрифт – Times New Roman 13 pt;
Разстояние между редовете

- – 1,5 lines; Полета – стандартни (Top - 1”; Bottom – 1”; Left – 1,25”; Right – 1,25” или Top – 2.54 см.; Bottom – 2.54 см; Left – 3.17 см; Right – 3.17 см); Табулация: 0,5” (или 1.27 см.); Номерация на страницата – горе вдясно; Текст под линия – размер 10 pt, Single; Наименование на материала (ALL CAPS, Times New Roman 13 pt, bold) - центрирано; Име на автора, научна степен, научно звание (малки букви Times New Roman 13 pt, bold) – изравнени вдясно. Между заглавието, имената и основния текст се оставя по един празен интервал; Графики и фигури – MS Power Point или MS Excel. Текстът под фигурите/графиките се центрира като номерацията е преди заглавието; Таблицы – заглавието е подравнено вляво, като номерацията е преди заглавието; Формулите се създават с Equation Editor, като номерацията е в скоби преди формулата; Формулите, фигурите, графиките и таблиците се вграждат софтуерно в текста.

Правилата за цитиране под линия – според стандарт БДС 17377-96